

El dia de les sirenes

El triomf anarquista
del 19 de juliol de 1936

Joan Sans i Sicart

Pagès editors

L L E I D A, 2 0 0 7

© Joan Sans i Sicart, 2007

© d'aquesta edició: Pagès Editors, S.L., 2010

C/ Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida

editorial@pageseditors.cat

www.pageseditors.cat

ISBN: 978-84-9779-933-1

Primera edició digital (e-pub): maig de 2010

Aquesta edició correspon als continguts
de la primera edició en format paper de maig de 2007

Introducció

Fou un espectacle magnífic i esgarrifós alhora. Tot d'un plegat, les sirenes de les fàbriques i dels vaixells ancorats al port de Barcelona començaren a udolar cridant els obrers a la revolta, a la defensa dels seus drets i a la lluita per la llibertat. I els obrers, contra tota lògica, enfrontats a un exèrcit professional i força avesat a reprimir el poble, tanmateix van triomfar. I aquell 19 de juliol de 1936 significà la victòria —malauradament no definitiva, com sabem— del poble sobre la barbàrie, la intransigència i l'opressió.

En arribar el setantè aniversari d'aquella gesta, moltes han estat les descripcions i les interpretacions dels fets ocorreguts a Barcelona. Algunes insisteixen a remarcar el paper de les forces d'ordre públic (i especialment de la Guàrdia Civil) que restaren fidels a la Generalitat en l'esclafament de la rebel·lió militar. Sense ganes de reescriure la història ni treure mèrits a ningú, la meva intenció és posar les coses al seu lloc. És cert que els Guàrdies d'Assalt s'implicaren de valent en el combat contra els revoltats. I no és menys cert que la intervenció —tardana, intencionada i esbiaixada— de la Guàrdia Civil comportà la rendició final dels militars aixecats contra la República. Però la gran veritat, la veritat que sovint s'ha intentat amagar a les generacions posteriors, és que aquella victòria contra el feixisme fou deguda a les forces obreres

sortides al carrer en defensa, paradoxalment, d'una legalitat institucional que moltes vegades els havia donat l'esquena o els havia combatut obertament. Aquest és, doncs, l'objectiu del llibre que teniu a les mans: reparar una gran injustícia històrica i explicar al públic actual el com i el perquè d'uns esdeveniments que van marcar per sempre la història de Catalunya i d'Espanya. Per fer-ho, però, abans ens haurem de remuntar als antecedents. Els fets històrics no es produeixen perquè sí. El cop militar tenia unes causes i unes bases, i la reacció obrera tampoc no fou un esclat del moment. L'escenari del conflicte estava preparat des de feia dies, i anys i tot. Uns i altres sabien, en definitiva, que aquell dia se la jugarien pels carrers de Barcelona.

La societat del benestar actual sovint ignora —per deixadesa pròpia o per causa d'oblits intencionats— l'esforç de les generacions anteriors per crear un món millor. Estic parlant d'aquells creadors de riquesa —perquè eren ells qui la creaven, i no pas els patrons que només se n'aprofitaven— que lluitaven i patien per millorar la seva existència i les seves condicions de treball, però també per elevar el seu nivell cultural. Era gent que vivia en barris com, per exemple, el Poble Nou de Barcelona, i que després d'una jornada laboral de 10 o 12 hores encara tenia ànims per reunir-se en una petita habitació i llegir i comentar les teories mal anomenades utòpiques que donaven sentit a la seva lluita. Allí, mentre els seus amos eren al Liceu escoltant òperes que no entenien, es llegia Marx, Bakunin, Malatesta, Hegel, Koprotkin i, fins i tot, Tolstoi i Dostoievski. La classe treballadora, òrfena de mestres i d'instrucció, s'educava ella mateixa. No tenia altra manera de fer-ho.

Així, cada nit, pacientment, els ideals revolucionaris s'anaven destil·lant gota a gota i penetraven en les seves ments. Després, amb penes i treballs, es crearen els ateneus populars tot seguint el model grec de les escoles de pensament. Allí els obrers van poder reflexionar sobre la manera en què la societat els explotava, i allí van començar a planejar la forma d'escapolir-se'n. No volien ser rics ni pobres, i tampoc volien ser explotats o explotadors. Volien, senzillament, una societat més justa per a tothom. Els professors de la Universitat de Barcelona anaven als ateneus un o dos cops per setmana per fer-hi classes gratuïtes als joves inquiets o als majors reflexius, i alguns partits polítics copiaren el mateix mètode per transformar els seus militants en ciutadans que creien en la política i s'hi implicaven. El resultat de tot plegat fou l'eclosió d'una classe treballadora compromesa, formada i conscient que sabia el que volia i, quan votava, almenys ho feia amb coherència i no pas a brandades, tal com passa avui en dia.

Mentrestant, a les casernes i a les sales de banderes els oficials de l'Exèrcit espanyol vigilaven atentament l'evolució d'aquell poble que, en definitiva i sense voler-ho, els proporcionava la carn de canó necessària per a continuar exercint la seva tasca com a esbirros del capital. Els militars també s'organitzaren davant del perill de perdre els seus privilegis i començaren a reunir-se i a preparar-se per a la revolta. A ells, però, no els calia anar a dormir a la una de la matinada per a formar-se. Sabien perfectament qui eren, a qui servien i què havien de fer. L'únic que necessitaven era una bona excusa. Tot i la generositat de la Segona República respectant els "serveis" que havien prestat al país, augmentant-los el sou i deixant-los en una

còmoda reserva, les conjuracions secretes i conegudes s'anaren succeint. Els generals seguien considerant-se com a garants d'una entelèquia anomenada "pàtria" que, de fet, no era res més que un invent de l'oligarquia. Finalment, el 18 de juliol al Marroc i l'endemà a Espanya els militars van sortir dels seus caus conspiradors i es llançaren al carrer mentint als soldats a les seves ordres tot afirmant que volien defensar la República.

Fins aleshores el mètode del *pronunciamiento* els havia funcionat, però aquest cop els va sortir malament. Aquesta vegada el poble estava preparat i els esperava. En realitat, ja feia un munt d'anys que els veia venir i havia actuat en conseqüència.

Ho sé perquè ho vaig viure i vaig conèixer de prop els principals protagonistes. I tot seguit ho explicaré tal com ho recordo.

1. Fermín Galán i el llarg camí cap a la llibertat

Vaig néixer a Barcelona el 16 de maig de 1915. El meu avi matern, Simó Sicart, vivia a Sant Feliu de Guíxols. Era republicà federal i havia intervingut en la crema de convents a la Bisbal i al mateix Sant Feliu. Era profundament anticlerical. Deia que s'estimava tant els capellans que d'un n'hauria fet dos. El meu avi patern, Joan Sans, era de Llanerxes. Va fundar un periòdic a Madrid i després va muntar una fàbrica de teixits a Arenys de Munt. La família Sans era liberal. Un germà del meu avi, que va ser alcalde de Mataró, havia participat en la persecució dels carlins al Montseny amb Milans del Bosch.

El meu pare, Joan Sans i Amat, va muntar una empresa de taps de suro a Sant Feliu de Guíxols, però no tenia aptitud per al negoci. A ell li agradava la pintura i l'escultura, les exposicions, el tracte amb els artistes. Fins i tot va crear un setmanari, *Palmàrium*, que va durar de 1922 a 1926. La revista, bàsicament, anava contra la Lliga Regionalista i contra els capellans. El pare era francmaçó, però també se sentia anarquista. Podríem dir que era un anarquista intel·lectual. Defensava el vot, era de la corda de Joan Peiró, amb qui mantenia una relació força estreta.

Els anarquistes feien reunions a casa, jo ho veia mentre feia els deures. Sovint venia Germinal

Esgleas, que fou company de Frederica Montseny. Sempre conspiraven contra Primo de Rivera i fins i tot van voler intervenir en la Sanjuanada, l'aixecament fracassat contra la Dictadura que protagonitzaren el 24 de juny de 1926, la Nit de Sant Joan, els generals Weyler i Aguilera. Aquella nit vaig veure, a la fàbrica, la gasolina que havia de servir per a cremar la caserna de la Guàrdia Civil. Al final tot se'n va anar en orris, tal com succeí amb els diversos complots d'aquells anys contra Primo de Rivera, tal com es va veure a l'intent de Macià i a la conspiració de Sánchez Guerra a València de 1929. I sempre per la mateixa causa: tothom cercava el suport dels anarquistes i la CNT, però ningú no volia arriscar-se a tenir-los gaire a prop i molt menys a donar-los armes. En definitiva, els confederals els feien més por que gràcia.

A casa nostra vam viure alguns d'aquests esdeveniments molt de prop, i altres, una mica més de lluny. A Sant Feliu hi havia hagut una gran vaga el 1924. Molts anarquistes van ser desterrats a Burgos, i les autoritats van començar a vigilar de prop les activitats del meu pare. Finalment el governador civil de Girona, un tal Chamorro, va "recomanar" al meu pare que escampés la boira durant un temps i el 1928 ens vam traslladar a França, a Perpinyà. Allà vam romandre un any just, fins el 1929, i allà vaig conèixer, per primer cop, una escola veritablement laica. Llibertat, igualtat, fraternitat. Res de religió. Quan el pare va decidir de tornar a Espanya, el meu mestre, *monsieur Tesseire*, li va dir que em deixés allà per acabar els estudis. Malauradament, el pare no ho va voler.

* * *

A Perpinyà ens vam trobar tots els refugiats que havien participat en el cop frustrat de Francesc Macià al novembre de 1926, una coneixença que resultaria molt útil posteriorment, en l'època del tràfic d'armes entre França i Badalona. Sempre he pensat que el complot de Macià representa, de fet, el primer antecedent real de tot allò que després acabaria portant cap a la Guerra Civil. Encara que el cop fracassés i no s'aconeguís la projectada invasió armada de Catalunya, el cert és que l'acció tingué un gran ressò internacional i, en aquest sentit, aconseguí molt més del que s'esperava. Diu que el complot l'avortà un nét de Garibaldi, l'heroi de la reunificació italiana. Fos com fos, el fet cert és que la Policia francesa trobà les armes que havien de ser utilitzades en l'aixecament i a partir d'aquí començaren les detencions. Però només trobaren una part de l'armament, i la resta anà a parar a les mans de la CNT, tal com explicaré.

En els mitjans de l'esquerra francesa es considerava que l'acció de Macià havia estat molt intel·ligent, ja que amb uns centenars d'homes mal armats i un mal pla —no hi havia cap seguretat que es produís una rebel·lió a Catalunya— s'havia donat a conèixer al mateix temps les ànsies de llibertat del poble català i la situació interna espanyola. A més, la defensa de Macià que féu l'advocat Henri Torres fou brillant i esperonadora, tot demostrant que els catalans no feien altra cosa que defensar la causa de França i Europa contra el feixisme que ja imperava a Itàlia i volia estendre's a la resta del continent.

Macià i alguns dels seus col·laboradors foren expulsats a l'Argentina, on foren rebuts com herois. Poc temps després, casualitats de la vida, se celebrava també a París el judici contra Buenaventura Durruti,

que havia estat expulsat diversos cops per les autoritats belgues i lliurat a França altra vegada. Finalment faria cap igualment a l'Argentina, com Macià. Veieu el que deia? Mentre Macià iniciava el camí cap al 14 d'abril de 1931, Durruti començava a preparar el triomf de la CNT el 19 de juliol de 1936. Dos homes, dues ideologies. Però tots dos sabien què volien i cap a on anaven, que era, en definitiva, la llibertat. Al cap i a la fi, potser no eren tan diferents.

Altres implicats en el complot romangueren a França amb penes lleus, i seguiren conspirant contra la Dictadura de Primo de Rivera. En aquell temps hi havia constants anades i vingudes clandestines per la frontera, i així fou com les armes amagades de Macià i els seus, un cop recuperades, foren comprades per la CNT i enviades d'amagat a Catalunya. Aquest fou un altre bon resultat del complot de Macià, almenys per als anarquistes. La CNT desplegava aleshores una activitat molt intensa a Perpinyà, sobretot a través de Germinal Esgleas, que venia de Barcelona disfressat de conductor de locomotora gràcies a l'ajut de diversos companys que treballaven als ferrocarrils. Un cop a Perpinyà, Esgleas es reunia amb els anarquistes al cafè Castillet. La gent de Macià es reunia al Promenade, mentre que altres personatges més dubtosos anaven a la Casa de España. Tal com dic, la capital del Rosselló bullia de conspiradors de tota mena. En aquest sentit recordo, d'aquell temps, que el company Manent, de Badalona, anava i venia constantment entre Marsella, Perpinyà, Besiers i Cotlliure, des d'on s'enviaven per mar les esmentades armes cap a Catalunya. I bon servei que farien el 19 de juliol de 1936.

* * *

Abans he esmentat la Sanjuanada. Entre els diversos militars que foren arrestats per causa d'aquell aixecament hi havia el capità Fermín Galán, la figura del qual voldria remarcar perquè fou un dels pocs conspiradors republicans d'aquella època que fou capaç d'adonar-se de la importància que tenien els anarquistes com a força revolucionària. És lamentable que encara no s'hagi publicat cap biografia completa i ben documentada sobre Galán, tot i haver passat a la història pels fets de Jaca del 1930 que li costaren la vida i haver estat considerat, juntament amb el seu company García Hernández, com els grans màrtirs de la República. Se'n coneixen, això sí, diversos escrits, com la seva obra *Nueva creación*, publicada el 1930 poc abans que l'afusellessin, i també *La barbarie organizada*, en què criticava sense embuts l'actuació de l'Exèrcit espanyol al Marroc. El 1934 es publicà igualment *Desde la prisión de Montjuich. Cartas políticas*, amb pròleg del seu germà Francisco Galán, que arribà a ser cap de l'XI Cos d'Exèrcit de la República durant la Guerra Civil. Allò que potser ja no és tan conegut és la documentació referent a l'audaç conspiració politico-social organitzada per Galán mentre era a la presó del castell de Montjuïc, durant els anys 1927 i 1928. Aquesta documentació la guardaven uns cenetistes de Badalona que se l'endugueren en exiliar-se després de la guerra tement que fos cremada o desaparegués per sempre en el moment en què els franquistes van ocupar aquesta localitat, i posteriorment arribà a les meves mans.

A través d'aquests papers es fa evident que Fermín Galán estava obsessionat per acabar amb la Dictadura de Primo de Rivera i assolir un país més lliure, humà i just. De fet, Galán començà a conspirar de manera

entusiasta i incansable des del mateix moment en què fou empresonat a Montjuïc, potser per causa de les condicions que havia de suportar. Així planejà una revolta política, social i militar que, segons ell, havia d'iniciar-se a Barcelona i després fer-se extensiva a tot el territori espanyol. Llavors començà una tasca de formiga per atreure's l'oficialitat del castell de Montjuïc, des del mateix governador militar fins a l'últim soldat. Després buscà el contacte amb altres militars que coneixia. A Barcelona, per exemple, tenia relació amb Queipo de Llano —paradoxes de la vida—, que aleshores comandava un regiment de cavalleria. També es relacionà amb López Ochoa, el coronel Segundo García, el comandant Perea i els tinents Bermúdez de Castro i Rubio, que estaven confinats a Montjuïc amb ell. A Saragossa contactà amb un dels germans del general Cabanellas, i sabia que podia comptar amb el concurs d'altres oficials. Segons sembla, Galán tenia una gran capacitat de persuasió, ajudada per una fama d'honradesa que li obria moltes portes.

Allò que m'interessa remarcar, però, és que Galán era conscient que, per assegurar l'èxit del cop que preparava, no n'hi havia prou amb el suport militar. Per això intentà establir contactes amb polítics republicans, sobretot catalans. Tanmateix, aquests contactes fracassaren des del primer moment perquè els projectes de Galán els semblaren massa atrevits, massa revolucionaris. Això no el va fer desistir, ans al contrari. El capità havia arribat a la conclusió que la Dictadura militar, i la Monarquia amb ella, només caurien guanyant el carrer amb les armes a la mà. Calia, doncs, acudir a les masses populars i a l'ajut dels treballadors si no es volia que el cop acabés com un *pronunciamiento* qualsevol. També sabia que, en aquells moments, no

podia comptar amb els dirigents de la UGT ni amb els socialistes, perquè aquests havien col·laborat des del primer moment amb la dictadura. Amb aquest camí barrat i fracassats els seus contactes amb els republicans, a Galán només li quedava la CNT.

No li fou fàcil, però, establir contactes directes amb els anarquistes. Aquests havien passat a la clandestinitat per causa de la ferotge repressió de Primo de Rivera, i costava de trobar-los. Galán sabia que a Barcelona hi havia el Comitè Nacional de la CNT, però els seus enllaços exteriors no aconseguien localitzar-lo. Fins que un dia ell mateix, parlant de sindicats i de lluita obrera amb un soldat que feia d'assistent, descobrí que aquest, i tota la seva família, eren militants de la CNT a Badalona. Immediatament Galán li digué que li interessaria conèixer amb urgència algun representant del Comitè Nacional de la CNT.

—Procura que els teus companys de Badalona parlin de mi al Comitè. Tu ja saps quines són les meves intencions, i també saps quin és el meu pensament.

L'assistent era Joaquín Leal i el primer que va fer fou anar a veure el seu germà gran Antonio i exposar-li el cas. Antonio Leal era, aleshores, membre del Comitè Local de Sindicats Obrers de la CNT a Badalona i, per tant, tenia relació amb els comitès superiors. Ambdós germans van contactar amb representants del Comitè Revolucionari constituït a Badalona, integrat per elements cenetistes i diversos grups anarquistes, per exposar-los les intencions de Galán, i aquells van adonar-se que allò era molt gros i calia anar amb peus de plom. Al final, però, s'acceptà d'establir un diàleg amb el militar. No veien clara, però, la manera com podien visitar-lo al castell. Per això acordaren comunicar-li per mitjà de Joaquín Leal que estaven

disposats a entrevistar-se amb ell o amb els representants que designés, i que els indiqués dia i hora i una contrasenya per poder-ho fer.

Quan Joaquín Leal exposà a Galán la resposta afirmativa de la CNT de Badalona, a aquest se li escapà un somriure de satisfacció. Seguidament agafà paper i ploma, redactà unes poques paraules i signà. Després, adreçant-se a Leal, li digué:

—Ves-te'n ara mateix a Badalona i lliura aquest paper als teus companys. Els pots dir de paraula que els espero aquí mateix, al castell, el dia i l'hora que els indico en el sobre tancat que et dono. I afegeix, sobretot, que tinguin confiança en mi, tal com jo en tinc amb ells.

Els representants badalonins de la CNT es van quedar molt impressionats en llegir el missatge, que resava textualment (disculpeu les omissions, esborrades a l'original): *“Admirados amigos de la CNT: el día... a las 9 de la mañana ustedes se personarán en el lugar donde ya saben que me encuentro y a la entrada de la puerta del primer recinto hallarán un centinela al que darán la siguiente consigna.... Enseguida, cuando lleguen al segundo recinto, repetirán la misma consigna e inmediatamente serán introducidos en mi despacho por otra persona que les estará esperando. Les saluda muy afectuosamente Fermín Galán”*

Aquells militants obrers que, des de feia anys, estaven bregats en mil lluites clandestines i conspiracions revolucionàries, no s'acabaven de creure allò que llegien. Algú exposà clarament els seus dubtes tot dient:

—I si un cop arribats allà dalt ens cacen com llebres? Això podria ser un parany organitzat per la Policia i el mateix Galán...

Altres, però, no dubtaven de la bona fe del capità. Encara que fos militar, al cap i a la fi havia estat emprisonat per rebel·lió contra la Dictadura. Finalment, els més audaçs van guanyar la partida i van convèncer els seus companys que valia la pena arriscar-se.

Per anar a l'entrevista foren designats Antoni Blanco i Pere Cané, com a representants d'ambdós comitès. Després de prendre totes les precaucions necessàries, ja que eren prou coneguts per la Policia, el dia assenyalat els dos cenetistes emprangueren el camí que menava al castell de Montjuïc. En arribar a la porta principal foren deturats pel sentinella i li donaren la contrasenya. Passaren sense cap impediment. Però, en arribar al segon sentinella i veure un parell d'oficials rondant per allí, es quedaren sense respiració. "Ja ens han fotut", pensaren. Tal com havia fet el primer, el segon sentinella els deturà. Llavors, els dos oficials —un de l'Exèrcit, i l'altre de presons— es van apropar, saludaren els cenetistes militarment i tot seguit començaren a parlar-los amb total cordialitat. Els cenetistes van patir una sorpresa majúscula. Es preguntaven com era possible que uns militars rebessin d'aquella manera dos representants del moviment anarquista, i precisament al mateix castell on, els darrers anys, s'havia torturat i afusellat nombrosos companys seus. I allò no era cap somni, estava passant de veritat.

A continuació foren conduïts fins a un pavelló on hi havia una saleta, algunes cadires i una taula de despatx, un dormitori i un ample passadís al final del qual es trobava un lavabo. Allí els esperava un home jove, vestit amb l'uniforme de capità, que se'ls acostà i els féu una abraçada exclamant:

—Només els homes de la CNT són capaços de realitzar la gesta que acaben de fer vostès acceptant la meua invitació i corrent tots els riscos que suposa venir fins aquí. I tot plegat per sumar el seu esforç i el seu sacrifici, si cal, per salvar Espanya i el seu poble de la tirania que l'esclavitza i l'assassina.

El capità que rebia així els cenetistes era, naturalment, Fermín Galán, i ambdós anarquistes respongueren amb semblants mostres de respecte per aquell home empresonat per haver lluitat contra l'opressió. Tot seguit, Galán els invità a seure i, després d'advertir-los que allò que havien de tractar era molt important, els pregà que es quedessin a dinar amb ell, ja que, d'aquesta manera, la conversa podia ser més llarga i fructífera. Afegí que no patissin, que no els passaria res desagradable mentre estiguessin dins del castell, atès que tots els soldats, sotsoficials i oficials —incloent-hi el governador militar— aprovaven la conspiració que preparava contra la Dictadura. Altres militars empresonats al castell, com el comandant Sancho, també hi estaven d'acord i col·laboraven estretament amb ell.

Establerta, doncs, una mútua confiança, Galán exposà als anarquistes la necessitat que tots els elements civils i militars que estimessin Espanya de debò es posessin d'acord amb la finalitat d'eliminar la Dictadura i la Monarquia. Afegí que, un cop assolit aquest objectiu, el proper pas era implantar la República, la qual havia d'assegurar la pau, la tranquil·litat i, sobretot, la llibertat al país. El capità no concebia la llibertat si no anava acompanyada d'un gran esperit de justícia, tant en l'aspecte politicosocial com l'econòmic, tot insistint que no pretenia enganyar ningú sobre quines eren les seves intencions respecte al futur del país.

Tot plegat ho exposava sense cap mena de demagogia, ni tampoc cap sectarisme que hauria resultat estúpid.

—Jo els demano a vostès, a la CNT i als anarquistes —continuà—, que m'ajudin per aconseguir els meus propòsits, perquè conec el valor revolucionari de les organitzacions que vostès representen en aquests moments. A més —afegí—, tal com estan les coses i tenint en compte els enormes interessos creats que existeixen al país, ben incrustats en el sistema de govern que patim, no hi ha cap més remei que fer la revolució i fer que aquesta revolució sigui per al poble i pel poble, encara que no pugui evitar-se el vessament de sang. I això no ocorrerà perquè nosaltres vulguem, sinó perquè les classes conservadores i reaccionàries s'oposaran segurament amb la força bruta al nostre desig de respirar i de viure lliurement.

Un dels enviats de la CNT interrompé el capità per preguntar-li:

—¿Pot dir-nos amb quanta gent compta per dur a la pràctica el moviment revolucionari que ens està esbossant?

—Sí —respongué Galán—. La meva tasca principal, des de la reclusió en què visc, és comprometre al màxim amb la nostra causa tots els militars que pugui de les diverses guarnicions del país. I puc assegurar-los que, en aquest aspecte, tot va molt bé. De fet, el lloc on he trobat més gent i més valuosa és Barcelona. En canvi, la majoria dels polítics republicans es malfia de mi i m'ha girat l'esquena —afegí amb un cert to de rancúnia.

—¿N'està segur, capità, que els militars estan disposats a sortir al carrer i encetar la lluita revo-

lucionària al costat dels treballadors? —insistiren els cenetistes.

Galán els respongué amb total convicció:

—Si els nostres plans són acceptats pels partits polítics i les organitzacions que vulguin entrar en aquest moviment, jo els puc assegurar des d'ara mateix que els militars sortiran al carrer disposats a jugar-se la vida com els primers si la Dictadura i la Monarquia no accepten de fer el canvi radical que el poble reclama des de fa anys.

—En què consistiria la nostra participació? Com entrem nosaltres en els seus plans? —demanaren els anarquistes.

—En primer lloc —contestà Galán, decidit— el Comitè Nacional de la CNT hauria de proclamar la vaga general a tot Espanya per tal de secundar l'aixecament, que s'iniciaria a Barcelona.

Però no afegí cap detall sobre aquest aixecament. Llavors, els dos representats cenetistes li digueren que ells no estaven autoritzats a donar cap resposta concreta a les seves pretensions.

—Aquest mateix vespre —digueren— comunicarem als nostres companys tot el que vostè ens ha exposat, i probablement demà mateix n'informarem al Comitè Nacional de la CNT. Seran aquest i la resta de l'organització confederal els qui decidiran sobre aquest afer.

Aquí s'acabà l'entrevista amb Galán, i no seria l'última. Blanco i Cané n'explicaren el contingut al Comitè Revolucionari i al Comitè de la Confederació Regional del Treball, els quals acordaren per unanimitat que l'endemà al matí es desplaçarien a Mataró, on hi havia el Comitè Nacional de la CNT, per informar-ne al seu torn Joan Peirò, en aquella època secretari general de l'organització. A partir d'aquí començà un

seguit de disputes i malentesos que gairebé acabà en un trencament entre el Comitè Revolucionari i la Confederació Regional, d'una banda, i el Comitè Nacional de la CNT, d'una altra. Senzillament, els responsables d'aquest darrer organisme no ho veien clar. Al contrari que els entusiastes confederals badalonins, els dirigents del Comitè Nacional volien anar a pams i evitar comprometre's. Cal dir que en aquell temps tenien contactes amb altres forces polítiques republicanes —precisament, les mateixes que no veien amb bons ulls el projecte de Galán— i no volien trencar-se ponts. No és que rebutgessin de pla la idea de Galán. El que volien era assegurar el terreny que trepitjaven. Per a ells era evident que, en el cas d'un fracàs revolucionari, això donaria una nova excusa a Primo de Rivera per a demostrar que la Dictadura anava per bon camí, i calia evitar-ho. Per tal de derrocar el règim calia actuar d'acord amb totes les forces, de totes les tendències. Afirmaven que Barcelona, on Galán volia centrar el cop, no era tot Catalunya, ni tampoc tot Espanya.

Mentre el Comitè Nacional es negava a pujar a Montjuïc per parlar amb Galán, els “nois” de Badalona tiraven pel dret i decidien mantenir els contactes amb el capità. Aquest cop els enviats eren Felip Barjau i Antoni Blanco, que van manifestar sense embuts les diferències de criteri entre el Comitè Nacional i els cenetistes badalonins, tot insistint en el seu propòsit de col·laborar amb el militar.

—Així, doncs, ¿haig d'entendre que vostès, malgrat la posició del Comitè Nacional de la CNT, estan disposats a tirar endavant el nostre projecte de revolta? —preguntà el capità.

Barjau i Blanco contestaren immediatament:

—Les forces confederals i revolucionàries que nosaltres representem a Catalunya ens han encarregat

que continuéssim els contactes amb vostè, i estem disposats a secundar els seus plans. Pot comptar amb nosaltres.

—En aquest cas —proseguí Galán—, no cal que els digui l'emoció que sento i la gratitud per la confiança que dipositen en mi. Per tant, els demano ara mateix: poden reunir dos mil homes decidits?

Els enviats cenetistes respongueren que no podien respondre llavors mateix a la demanda. El capità es quedà pensatiu.

—A curt termini, ¿de quin nombre màxim podríem parlar? —digué finalment.

Barjau i Blanco es fitaren uns instants pensant en els comitès que representaven i tot seguit respongueren que, inicialment, podia disposar-se d'uns 800 homes.

—Ja en tinc prou per començar la revolta a Barcelona —afirmà el capità—. I ho dic amb la seguretat absoluta que, amb la resta de forces militars i civils amb què compto, la ciutat quedarà en poques hores a les nostres mans.

El pla de l'aixecament era aquest: uns 400 anarquistes entrarien al castell de Montjuïc per diversos llocs des de la barriada d'Hostafrancs. Allí se'ls armaria amb fusells i, juntament amb una part de la guarnició militar, baixarien cap a la ciutat on es trobarien uns altres 400 cenetistes als quals també se'ls hauria donat fusells. Aleshores, tots plegats se situarien en llocs estratègics de Barcelona sota el comandament d'un cap que nomenarien els mateixos confederals. El comandament superior, és clar, el tindria Galán.

D'altra banda, el capità confiava que Queipo de Llano sortiria al carrer amb dos regiments de cavalleria, que posaria a les ordres de Galán. Amb aquestes forces, i altres que el capità esperava que se'ls afegissin, s'apoderarien de la Capitania General, les Drassanes,

el Govern Civil, la Prefectura de Policia, la Diputació i les dues emissores de ràdio existents. Cas que algunes casernes de la Guàrdia Civil o l'Exèrcit no volguessin afegir-se a l'aixecament, Galán donaria l'ordre que fossin bombardejats pels canons de Montjuïc.

El capità esperava que, un cop hagués triomfat el cop a Barcelona, ràpidament s'estendria a tot l'Estat. Aleshores seria el moment de posar en pràctica un gran pla polític, social i econòmic per treure Espanya del seu endarreriment secular.

Tot era molt bonic, massa. En una visita posterior, els cenetistes informaren Galán que només podien assegurar la participació de 200 homes de Badalona, 70 de Barcelona i 60 de Terrassa i Rubí. En total, 330. Amb allò no n'hi havia ni per començar, però l'oposició del Comitè Nacional de la CNT feia impossible cap canvi en aquest sentit.

Al final, tota aquesta història de les conspiracions tingué un final ben galdós pel que fa a la CNT que, segons sembla, dormia a la pallerà. El ple de comitès regionals celebrat a Llavaneres ignorà el prec urgent de Galán comunicant que li havien anunciat el trasllat a una altra guarnició i, per tant, calia actuar immediatament. En comptes d'això s'acordà ratificar el compromís contret pel Comitè Nacional amb el Comitè Revolucionari que el republicà José Sánchez Guerra havia constituït a París. Curiosament, aquests compromís era el mateix que cercava Galán: que, un cop les forces republicanes es llencessin al carrer, la CNT proclamés la vaga general revolucionària. Tanmateix, quan Sánchez Guerra intentà aixecar-se a València el 29 de gener de 1929, no comunicà res al Comitè Nacional de la CNT. Era exactament el mateix que havia succeït amb Macià i el complot de Prats de

Molló. És a dir, ambdós moviments havien fracassat abans de començar perquè no havien volgut comptar amb la força revolucionària dels anarquistes. En canvi, Fermín Galán, que havia estat molt més honest i generós amb ells, fou deixat de banda. I tothom hi sortí perdent.

Com ja he dit, Galán sabia perfectament per què havien fracassat els moviments anteriors, i coneixia el remei. Malauradament, els polítics republicans que havien de donar-li suport no confiaven en ell, i molt menys en els seus plans per a canviar Espanya convertint-la en una República Federal avançada. Ells volien un canvi de règim, no un canvi social. Ras i curt, pretenien que el poder romangués en les mateixes mans dels qui havien servit o simpatitzat amb la Monarquia. Per això el bandejaren, com bandejaven la CNT. Pitjor encara: el traïren. La conducta dels dirigents republicans i socialistes durant l'aixecament de Galán a Jaca el 1930, poc després d'haver signat el famós Pacte de Sant Sebastià, fou realment menyspreable i el seu comportament causa perplexitat. El comitè revolucionari de Madrid, que havia fixat el dia i l'hora del cop, de sobte canvià d'idea per algun motiu i envià un enllaç a Jaca perquè comunicés l'ajornament al capità. Segons sembla, però, l'enllaç, en comptes d'anar immediatament a avisar Galán se'n va anar a dormir a un hotel. L'endemà, quan l'home es va presentar a la caserna, es va trobar que Galán ja s'havia posat en marxa cap a Osca a les cinc del matí amb dos batallons i havia proclamat la República.

El general Berenguer se n'assabentà i ràpidament envià tropes per detenir Galán i García Hernández. Quan ambdós capitans es trobaren amb forces superiors al seu davant, i sabent que no tindrien cap suport, no

volguren vessar sang inútilment i es rendiren.

Deixeu-me explicar allò que succeí al Consell de Ministres celebrat a Madrid el diumenge 14 de desembre de 1930. Poc després de les dotze del migdia sonà el telèfon. El general Dámaso Berenguer, que presidia la reunió, despenjà l'auricular i protagonitzà el diàleg següent:

—*Aquí el presidente del Consejo. ¿Con quién hablo?*

—*Con el capitán general de Zaragoza, que le saluda.*

—*Muy bien, general. ¿Se ha acabado el consejo sumarísimo?*

—*Sí. Se ha acabado condenando a la pena de muerte a los capitanes Galán y García Hernández. A los otros oficiales, a cadena perpetua. No se ha permitido a los procesados hablar demasiado, siguiendo las consignas de usted, para evitar retrasos peligrosos. El capitán Galán ha dirigido frases durísimas a los miembros del consejo.*

—*Muy bien. Espere un momento, general. Dentro de poco le notificaré la decisión del Consejo, que en estos momentos se encuentra reunido bajo mi presidencia.*

En assabentar-se els ministres dels esdeveniments d'Osca, van romandre uns moments en silenci. Després intervingué el ministre de Foment per indicar la conveniència de suavitzar el càstig, ja que la situació general era molt delicada. Dos ministres més, el d'Estat i el de Treball, subscrigueren les seves paraules. Aleshores s'aixecà el ministre d'Economia, Rodríguez de Viguri, i s'adreçà als seus col·legues amb gestos enèrgics.

—*La sentencia ha de ser aprobada por el Gobierno para que sea cumplida inmediatamente. Es necesario salvar al rey y al régimen, que están por encima de*

todo. Por eso estamos aquí. Por tanto, pido que su aprobación sea urgente.

En aquell moment entrà a la sala del Consell un ajudant que s'adreçà al ministre d'Economia per dir-li que el trucaven per telèfon des del Palau Reial. Aquesta fou la conversa que mantingué amb el rei Alfons XIII:

—Acabamos de reunirnos, Majestad.

—¿Qué sentencia ha dictado el consejo sumarísimo de Huesca?

—Pena de muerte para Galán y García Hernández. A los demás, cadena perpetua.

—¿Se ha cumplido ya la sentencia?

—No, Majestad.

—¿Y a qué esperáis?

—A convencer a dos o tres ministros que son partidarios del indulto.

—El indulto, de ninguna manera. Conviene escarmentar al populacho. Es necesario verter sangre. Dile a Berenguer que cumpla mis órdenes y que no titubee. Adiós.

El Consell de Ministres realitzà una votació i es ratificà per majoria la sentència de mort a Galán i a García Hernández. Berenguer agafà el telèfon i es posà en comunicació amb Saragossa, tot dient-li al capità general:

—El Gobierno aprueba la sentencia del consejo de guerra sumarísimo. Le ruego que sea cumplida con urgencia.

Aquesta ordre fou donada a les dues de la tarda. Al cap de cinquanta minuts queien assassinats els dos màrtirs de la República, executats per ordre de la Monarquia i traïts pels mateixos republicans. Ja ho digué un polític republicà l'any 1931: "La Monarquia

afusellà Galán, i això serví moltíssim per a l'adveniment de la República. Però, si hagués viscut, amb les idees que professava i de la manera que volia imposar-les, la República potser també l'hauria afusellat." L'opinió dels republicans queda ben retratada en les paraules de Miguel Maura, el qual va declarar que *"lo ocurrido en Jaca fue un lamentable error, la locura de un exaltado que redimió su grave culpa dejándose matar en lugar de escapar, lo que le valió entrar en la historia por la puerta roja de los mártires cuando, en realidad, sólo censuras merecía su comportamiento, por su ligereza y por la ausencia total de capacidad de mando en la acción revolucionaria"*.

Cal dir, no obstant això, que els polítics republicans també en van sortir ben escaldats d'aquell afer. Tan aviat com el Govern va tenir coneixement de la rendició de Galán, ordenà la detenció dels membres del comitè revolucionari de Madrid. La matinada del 14 de desembre de 1930 eren arrestats Miguel Maura, Alcalà Zamora, Sánchez Albornoz i Ángel Galarza. Dos dies després entraven a la presó Largo Caballero i Fernando de los Ríos. Després, José Giral i Casares Quiroga. Azaña va poder escapar-se, i la Policia tampoc no va poder trobar Prieto, Martínez Barrio, Nicolau d'Olwer i Marcelino Domingo. A Alejandro Lerroux, curiosament, ni tan sols no el van buscar.

Malgrat tot, no és cert que Galán i García Hernández actuessin tot sols. Altres oficials compromesos amb el cop es rebel·laren el dia 15 i s'apoderaren de l'aeròdrom de Cuatro Vientos, a Madrid. Entre ells hi havia el comandant d'aviació Ramón Franco, el general Queipo de Llano i Hidalgo Cisneros. Ramón Franco va volar sobre Madrid amb la missió de bombardejar

el Palau Reial, però es diu que no ho féu perquè hi havia uns infants jugant a la Plaza de Oriente.

La rebel·lió, amb tot, ja era un fracàs abans d'iniciar-se, com hem vist. Tanta manca de coordinació havia de donar com a resultat, per força, un desastre. El general Francisco Franco, que tenia el comandament de les forces encarregades de reprimir l'aixecament, ordenà a un regiment d'artilleria que avancés cap a Cuatro Vientos contra el seu germà Ramón, que es va rendir al cap de no-res.

Per la seva banda, les organitzacions sindicals, la CNT i la UGT, que s'havien compromès a declarar la vaga general —ara sí— coincidint amb el cop d'Estat, tampoc no van assolir la coordinació necessària. Arribat el moment, la CNT declarà la vaga als llocs on li fou possible: a Barcelona, Saragossa, la Corunya, València, Logronyo i Sant Sebastià. A Catalunya fins i tot es formà un comitè revolucionari compost pels capitans Alejandro Sancho i Eduardo Merino, en representació dels militars; Ricard Escaig, en representació dels estudiants, i Manuel Hernández, Bernat Pou i Jaume Magriñà, per la CNT-FAI. Però la UGT va posar com a condició que només declararia la vaga quan els militars fossin al carrer. I ni tan sols no va declarar-la a Madrid, que era el lloc clau, malgrat que Rodolfo Llopis digués que aquesta organització “desfermà la vaga general revolucionària que ferí de mort la Monarquia”.

El Govern declarà l'estat de guerra, clausurà l'Ateneo de Madrid, declarà il·legals els sindicats de la CNT i afirmà que, després de les detencions practicades, tenia la situació sota control. En definitiva, el moviment de desembre de 1930, amb l'anticipació de Jaca, la deserció de molts militars que s'havien compromès a

treure les tropes al carrer i l'escandalós capteniment de la UGT a Madrid, havia fracassat estrepitosament. Però era ben cert que la Monarquia estava ferida de mort, ja que Galán i García Hernández es convertiren en els màrtirs de la República per antonomàsia i en una bandera de combat irresistible, molt més atractiva que no pas allò que representaven republicans i socialistes. A partir d'aleshores, la proclamació de la República era qüestió de poc temps.

Els guanyadors d'aquella partida foren, sens dubte, els monàrquics i els republicans conservadors, els quals s'havien adonat per fi que la Monarquia ja no podia garantir els seus interessos particulars, per la qual cosa la República era inevitable. Per això determinaren que el nou règim fos instaurat per mitjans pacífics, sense soroll i amb nul·la incidència dels actors socials. En resum, volien una República feta a la seva mesura.

De retruc també van sortir-hi guanyant els anarquistes, que van veure finalment amb qui se les havien, i en van treure tot el profit possible. En proclamar la CNT la vaga general, el comitè republicà de Madrid, espantat, havia enviat emissaris a Barcelona per frenar les intencions revolucionàries dels cenetistes. Un dels emissaris era el mateix Sánchez Guerra. Els representants de la CNT li digueren que, per aconseguir els propòsits dels republicans i els socialistes, no quedava altre remei que sortir al carrer amb les armes a la mà. Tanmateix, els obrers no en tenien, ni tampoc disposaven dels mitjans econòmics necessaris per a obtenir-les. Llavors, el comitè republicà de Madrid lliurà a la CNT de Catalunya deu mil pessetes per comprar armament. Els companys encarregats de realitzar aquesta tasca utilitzaren els mateixos enllaços establerts per Macià a França, a través del conegut

passatge des de Garriguella fins a Narbona. Comptaren amb l'ajut d'un anarquista francès, André Respaud. Les armes obtingudes d'aquesta manera –bàsicament, procedents del pústch de Macià— foren enviades a Catalunya, com ja hem vist, i amagades pels cenetistes en lloc segur, tot esperant l'oportunitat d'utilitzar-les. Després veurem com van arribar a Badalona, i quin ús se'n va fer.